

3. Arisztotelész politikai filozófiája

Platón mellett a politikai gondolkodás másik legnagyobb hatású antik gondolkodója: Arisztotelész. Arisztotelész Platón tanítványa volt, ám sok tekintetben más nézeteket vallott, mint mestere. Hagyományosan Platont mint idealista, Arisztotelészt mint realista gondolkodót szokás jellemezni. Az alábbi leckékben Arisztotelész politikai gondolkodását tekintjük át a *Nikomakhoszi etika* és a *Politika* című művei alapján.

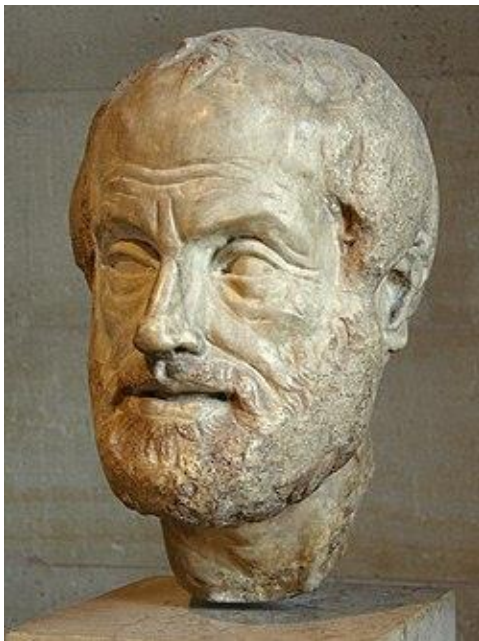
Olvasmány:

Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, Első könyv, ford. Szabó Miklós, Budapest, Európa, 1997, Ajánlott: V. könyv: 145-186.

Arisztotelész: *Politika*, 1., 3., 7. könyv, Ford. Szabó Miklós, Budapest, Gondolat, 1984

3.1. lecke: Arisztotelész politikai gondolkodása

Platón és Arisztotelész

Arisztotelész (Kr.e. 384-322)
mellszobra a Louvre-ban

A platóni politikai gondolkodásának idealista jellege – mint láttuk – egyrészt abban mutatkozik, hogy szerinte az igazságosság a maga tiszta formájában létezik az anyagi és az emberi világon túl mint idea, másrészt abban, hogy a politikum lényegét egy ideális és tökéletesen igazságos állam képének megrajzolásával határozza meg. Arisztotelész Platónnal szemben realista gondolkodónak tekintjük. Arisztotelész sokszor hivatkozik magára úgy, hogy „mi platonikusok úgy gondoljuk...” utalván ezzel arra, hogy ő is a platóni iskolához tartozik. Egy szállóigévé vált mondása szerint azonban „barátom Platón, de még inkább az igazság”, ami azt jelzi, hogy sok tekintetben nem értett egyet mesterével. Mint látni fogjuk, számos közös vonása van Platón és Arisztotelész politikai gondolkodásának is, miközben jelentős különbségek mutatkoznak köztük.

Etika és politika

Platón és Arisztotelész politikai gondolkodásának egyik legfontosabb közös vonása, hogy szoros kapcsolatban áll az etika és a politika, tehát a jó (boldog) élet művészete és a politikai közösség megszervezésének és vezetésének tudománya. Az etika és

politika legfőbb célja Platón és Arisztotelész számára a boldogság. A boldogság az emberi élet legfőbb célja, és mivel az ember természeténél fogva közösségben él, ezért a közösségi lét céljának is a boldogságnak kell lennie. Így válik kitüntetetté Platón és Arisztotelész politikai filozófiájában az erény, az erényes élet, amely a boldog élet alapfeltétele.

Arisztotelész két művében vizsgáljuk a politika természetét: a *Nikomakhoszi etikában* és a *Politikában*. A *Nikomakhoszi etika* Arisztotelész legfontosabb etikai műve. Az etika, eredeti görög értelmében a jó élet elveit hivatott tisztázni. Mi szükséges ahhoz, hogy az ember elégedett és boldog életet éljen? Arisztotelész a *Nikomakhoszi etika* elején a boldogságot jelöli meg az élet legfőbb céljaként. A boldogságot mint célt mindig önmagáért akarjuk elérni, szemben más célokkal, amelyek elérése valami rajta túlmutató érték miatt fontos.

Ha egyáltalán van olyan végcélja a cselekedeteinknek, amit önmagáért akarunk, minden egyebet pedig csak érte, azaz nem minden dolgot valami másért választunk: világos, hogy ez a jó, és a legfőbb jó. (Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, I., 6. oldal)

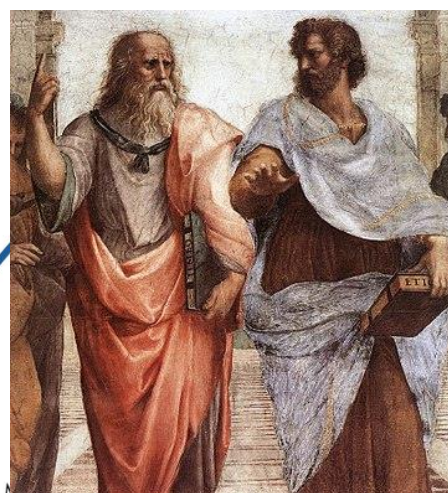
Annak megállapításával, hogy az emberi élet célja a boldogság, még nem mondtuk meg, mi a boldogság, és miként érhető el. Mindenekelőtt azt kell megmondani, hogy a tudás vagy tudomány melyik területe hivatott meghatározni a boldogság mivoltát és elérésének módját. Arisztotelész szerint két tudomány jöhet szóba: az etika és a politika.

Meg kell kísérelnünk, hogy legalábbis körvonalakban megállapítsuk róla: mi is hát valójában [a boldogság], s melyik tudomány vagy képesség körébe tartozik. Minden bizonnyal a legfőbb, és leginkább vezető tudomány körébe. Ez pedig nyilvánvalóan az államtudomány: ez szabja meg ugyanis, hogy milyen tudományokra van szükség a városállamokban [...] Természetes, hogy az államtudomány végcélja magában foglalja a többi tudomány céljait is, úgyhogy ez a cél az ember számára való jó. (Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, I., 6. oldal)

Az államtudomány gyakorlati tudomány: azt mondja meg, miként kell megszervezni az életet a közösségben. A jó közösség is éppúgy, mint az egyéni élet, célszerűen szerveződik. Mivel a közösség egyénekből áll, ezért a közösség célja sem lehet más, mint az egyéneké: a boldogság. Ezért hivatottabb Arisztotelész szerint az államtudomány (politika) a boldogságot vizsgálni, mint az etika, miközben e kettő elválaszthatatlan egymástól.

Bár a végcél az egyén és a városállam számára ugyanaz, mégiscsak nagyobb és tökéletesebb feladat az állam javának elérése és megőrzése; persze örvendetes már az is, ha csupán az egyes ember éri el ezt a célt, de szebb és istenibb, ha egy nép vagy a városállamok érik el. Vizsgálódásunk ezekre a célokra irányul, mivelhogy bizonyos értelemben maga is államtudomány. (Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, I., 7. oldal)

Arisztotelész mindezt nem a *Politikában*, hanem a *Nikomakhoszi etikában* írja, miközben ez a műve elsősorban az erények vizsgálatával foglalkozik. A *Politika* című műve, amely politikai filozófiájának legfontosabb kifejtése, szoros összefüggésben áll a *Nikomakhoszi etika* első könyvében megfogalmazott

Platón és Arisztotelész Raffaello *Athéni iskola* című festményén.

nézetekkel: a politika legfőbb célja a boldogság.

Az igazságosság kérdése

Platónnál láttuk, hogy a boldogság kérdése szorosan összefügg az igazságosság problémájával. Ez Arisztotelésznél is így van, noha Arisztotelész másképpen közelít az igazságosság fogalmához, mint mestere. Arisztotelész realista gondolkodó, ami jelen esetben azt jelenti, hogy szerinte nem létezik a tiszta igazságosság önmagában, azaz nem létezik az igazságosság ideája. Az igazságosság csak a reális megvalósultságban létezik, és ebből kell megérteni.

Arisztotelész egy hosszú elemzést szentel az igazságosság fogalmának a *Nikomakhooszi etika* V. könyvében. Itt az igazságosság fogalmát több részre osztja. Az igazságosság meghatározható az egyén és a közösség szempontjából. Egyéni szinten az igazságosság erény.

Nyilvánvaló, hogy az igazságosság cselekvése közepén van az igazságtalan tett elkövetése és elszenvedése között. Az előbbi azt jelenti, hogy valakinek több jut a kelleténél, az utóbbi azt, hogy kevesebb. Az igazságosság pedig valamiféle középhatár. (Arisztotelész: *Nikomakhooszi etika*, V., 164. oldal)

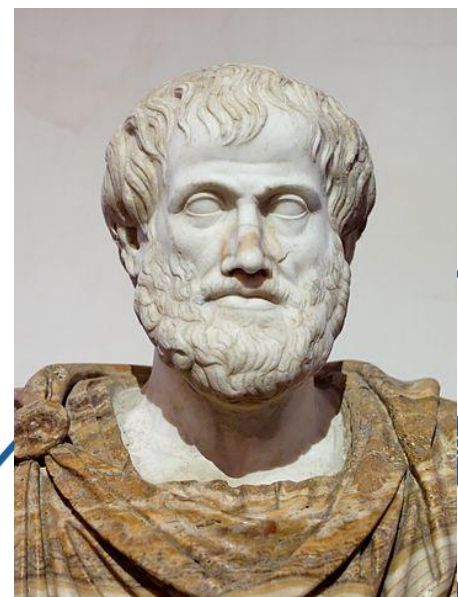
Közösségi szinten az igazságosság vagy szétosztási elveket jelent, vagy az igazságszolgáltatás alapelveit. A szétosztó, vagy disztributív igazságosság azokat az elveket zárja magába, amelyek a közösségben keletkező javak, jogok és köteleességek szétosztását szabja meg. A munkamegosztás, a védelem miatt minden közösségben keletkeznek köteleességek, az adók és más közösen megtermelt javak miatt pedig közös vagyon. Ezeket bizonyos elvek szerint kell szétosztani (disztribúció).

Abban mindenki egyetért, hogy az igazságos eljárásnak a javak kiosztásában bizonyos érdemesség szerint kell történnie; csak hogy persze nem mindenki ugyanazt az érdemességet tartja irányadónak: a demokrácia hívei a szabadságot, az oligarchia hívei a gazdagságot vagy a nemesi származást, az arisztokrácia hívei az erényt. Az igazságos dolog tehát az arány bizonyos esete. (Arisztotelész: *Nikomakhooszi etika*, V., 154. oldal)

A szétosztási elvek esetén az a kérdés, hogy min (milyen érdemen) alapuljanak ezek az elvek (szabadság, vagyon, származás, erény). Megfigyelhető, hogy Arisztotelész több lehetőséget is felvázol. Az igazságosságnak nemcsak egy megvalósulása lehetséges, hanem többféleképpen is megvalósulhat a körülményektől függően. Így az igazságosság elmélete sokkal összetettebb Arisztotelésznél, mint Platónnál. Ez a szemléletmód Arisztotelész realizmusából ered.

Realista politikai filozófia

Arisztotelész politikai filozófiájában nem az ideális államot keresi, hanem azon

Európai Szociális
Arisztotelész mellszobra a
hellenizmus korából

gondolkodik, milyen feltételek mellett szolgálhatja egy államberendezkedés polgárai boldogságát. Ehhez szerinte figyelembe kell venni a konkrét tényeket: az állam földrajzi elhelyezkedését, a történelmét, a lakosai szokásait stb. Mint látni fogjuk, ő maga is többféle államformát is helyesnek tekint. De természetesen a jó állam általános elvei azonosak minden államban. Arisztotelész realizmusát az is mutatja, hogy alaposan tanulmányozta saját kora görög poliszainak alkotmányát és politikai rendszerét.

Összegzés

Arisztotelész politikai gondolkodása sok vonásában hasonló Platónhoz, de jelentős különbségeket is mutat. Azonos jegy, hogy mindkét esetben a politika és az etika szorosan összefügg, mivel az egyéni és közösségi élet céljai azonosak: a boldogság. A boldog élet csakis az erényes életet jelentheti, ezért a politikában is fontos szerepet kap az erény. Az etikát és politikát az igazságosság köti össze, amely értelmezhető erényként és a közösségi életet szabályozó elvekként is. Arisztotelésznél az igazságosság meghatározása sokkal összetettebb, mint Platónnál. Arisztotelész politikai gondolkodásában realista, az igazságosság és az állam helyes megszervezésének feltételeinek meghatározásakor tekintettel van az egyedi körülményekre is.

Kérdések:

Melyek Platón és Arisztotelész politikai gondolkodásának hasonló vonásai?

Melyek Platón és Arisztotelész gondolkodásának különböző vonásai?

Milyen fogalmi megkülönböztetéseket vezet be Arisztotelész az igazságosság fogalma kapcsán?

Miben nyilvánul meg Arisztotelész politikai gondolkodásának realista jellege?

Miként létesít kapcsolatot etika és politika között a boldogság fogalma?